

РЕЦЕНЗІЯ

професора кафедри міжнародних відносин і суспільних наук
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктора історичних наук, доцента **СИЛКИ Оксани Захарівни**
на дисертацію **ГОРОДНЯК Яни Петрівни** на тему:
**«Опір селян колективізації та Голодомор в Україні
у пресі української діаспори (1929–1934 рр.)»**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 032 «Історія та археологія»
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

Актуальність та доцільність дисертації. Дисертація Яни Петрівни Городняк присвячена дослідженню концепту Голодомору 1932–1933 рр., репрезентованого у пресі української діаспори Європи та Північної Америки. Вивчення першого досвіду української діаспори в інформаційній війні з кремлем на поприщі висвітлення теми Голодомору 1932–1933 рр. є надзвичайно цінним для нашого розуміння подальших процесів, пов'язаних з усвідомленням західними суспільствами трагедії геноциду української нації. Актуальність дослідження теми полягає у необхідності комплексного вивчення реакції української діаспори на трагічні події, що відбувалися в радянській Україні у 1932–1933 роках. Особливої ваги це дослідження набуває в умовах сучасної України, яка продовжує боротьбу за свою незалежність, ідентичність та історичну правду. Вивчення реакції української діаспори на Голодомор і колективізацію дозволяє не лише глибше усвідомити масштаби трагедії, а й зрозуміти, як українці за кордоном боролися за збереження історичної пам'яті тоді, коли в самій Україні правда була жорстоко замовчувана радянським режимом. У час, коли росія веде інформаційну війну, намагаючись перекручувати історію та применшувати значення Голодомору як геноциду українського народу, звернення до джерел української діаспори є надзвичайно важливим. Це дозволяє відновити об'єктивну картину подій, зміцнити національну свідомість, сприяти формуванню історичної відповідальності та посилити міжнародне визнання трагедії Голодомору.

Ще одним важливим аспектом дисертації, який сприяє її науковій доцільності, є введення в науковий обіг нових інформаційних джерел, які збереглися у пресі української діаспори. Багато матеріалів, опублікованих у 1929–1934 роках в емігрантських виданнях Канади, США, Польщі, Чехословаччини та інших країн, досі залишаються малодослідженими або зовсім невідомими широкому загалу. Ці публікації відображають не тільки факти, але й емоційний стан, ставлення до подій та аналітичні оцінки сучасників. Залучення таких джерел дозволяє значно розширити історіографічну базу дослідження, урізноманітнити наукові підходи, а також збалансувати офіційну радянську версію подій, що домінувала в історіографії протягом десятиліть. Аналіз преси української діаспори відкриває нові можливості для глибшого розуміння трагедії Голодомору, форм спротиву селянству та механізмів збереження національної пам'яті.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується використанням методології, що відповідає меті, завданням, а також специфіці об'єкта і предмета дослідження. Авторкою застосовано комплекс наукових методів, адекватних дослідницьким цілям, що дозволяє досягти високого рівня достовірності результатів.

Формування джерельної бази відзначається різноманітністю та достатньою повнотою, що свідчить про інформативність і валідність представленого матеріалу. У процесі дослідження джерела були піддані ретельному аналізу, що забезпечило глибину та аргументованість висновків.

Науковий апарат сформульовано коректно, у повній відповідності до вимог, що висуваються до дисертацій. Він є достатнім для реалізації поставлених завдань і логічно поєднаний із загальною структурою дослідження.

Зміст анотацій, викладених українською та англійською мовами, точно відображає зміст дисертації, акцентуючи увагу на ключових аспектах дослідження.

Обґрунтованість отриманих результатів підтверджується також їх апробацією – результати дослідження було представлено на наукових заходах різного рівня, що дозволило авторці отримати фахові оцінки та врахувати конструктивні зауваження в остаточній редакції роботи.

Структура дисертації є обґрунтованою і логічною. Робота складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (що містить 316 найменування). Загальний обсяг роботи становить 210 сторінки.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, висвітлено її актуальність та значення в сучасному науковому і суспільному контексті. Зазначено зв'язок дисертації з науковими програмами, планами та тематиками, у межах яких вона виконувалася. Чітко окреслено мету, основні завдання, об'єкт і предмет дослідження, а також представлено застосовані методи, що забезпечили комплексний аналіз обраної проблематики. У вступі також розкрито наукову новизну роботи та визначено її теоретичне і практичне значення. Наведено інформацію про впровадження результатів дослідження у наукову та освітню практику, про їх апробацію на наукових конференціях і семінарах. Подано дані щодо кількості наукових публікацій авторки, у яких висвітлено ключові положення дисертації.

Перший розділ дисертації **«Історіографія, джерельна база та методологія дослідження»** (с. 22–69) присвячено висвітленню його теоретико-методологічних засад, аналізу основних етапів у історіографії проблематики та окресленню джерельної бази. Серед переваг роботи варто відзначити вдале поєднання якісних і кількісних методів

дослідження та залучення широкого кола конкретно-історичних джерел, що забезпечує комплексність і глибину аналізу.

У другому розділі **«Селянський опір політиці колективізації та відображення механізмів «запуску» Голодомору» на сторінках преси української діаспори»** (с. 70–103) дисертантка, проаналізувавши публікації української діаспорної преси кінця 1929 – початку 1930-х років, з'ясувала, що примусова колективізація приватних господарств викликала масовий селянський спротив, який спершу мав мирні форми, а згодом переріс у масштабні бунти. Висновки авторки ґрунтуються на публікаціях у пресі про території Хмельниччини, Вінниччини, Черкащини, Донецчини та Одещини, у яких (повідомленнях) наголошувалося на національному характері проявів спротиву та прагненні відновлення державності. Серед форм протесту науковця виділяє: масовий вихід із колгоспів, жіночі «волинки», втечі до міст чи за кордон, псування врожаю, нищення майна активістів і навіть убивства представників радянської влади.

Дисертантка дійшла висновку, що діаспорні видання достатньо детально інформували про передумови Голодомору та заходи влади щодо придушення спротиву. Автори публікацій фіксували завищені плани хлібозаготівель, факти заборон торгівлі для колгоспників, друкували тексти директив про обмеження виїзду селян та інші репресивні постанови, дисертантка виокремила «зміст і наслідки», на основі яких стверджує «про високий рівень поінформованості української спільноти за кордоном про злочини радянського режиму».

Третій розділ дисертації **«Висвітлення фактів Голодомору в пресі української діаспори Європи та Північної Америки»** (с. 104–138) присвячено аналізу матеріалів преси української діаспори 1932–1933 рр., у якому авторка з'ясувала, що затвердження радянською владою низки постанов і директив створило «законодавчу базу» геноциду, спричинивши масове голодування та унеможлививши порятунок селян. Діаспорні видання фіксували зростання кількості статей про Голодомор, наводили свідчення іноземних журналістів, які подорожували УСРР та Кубанню. Водночас комуністична влада СРСР організувала систему приховування злочину: публікувала замовні статті, створювала «показові» села для делегацій, як під час візиту Едуарда Ерріо. Діаспора у Північній Америці викривала цю пропаганду, називаючи такі публікації «ненадійним джерелом».

У підсумку, дисертантка дійшла висновку, що українська преса за кордоном правдиво висвітлювала масштаби голоду, заборони на порятунок та жахіття повсякденного життя: вживання сурогатів, випадки канібалізму, долю безпритульних дітей, використання праці підлітків для конфіскацій продовольства. Преса діаспори не лише інформувала, а й викривала механізми заперечення Голодомору, підтверджуючи високий рівень поінформованості української спільноти за кордоном.

Четвертий розділ дослідження **«Преса української діаспори як засіб та інструмент поширення концепту «Голодомор 1932–1933 рр. – геноцид українського народу»** (с. 139–179) присвячено аналізу публікацій української преси за межами СРСР у 1933 р. У ньому дисертантка з'ясувала, що діаспора розуміла явище «голод» як навмисний інструмент упокорення та знищення українського народу. І хоча термін «геноцид» ще не існував у міжнародному праві, діаспорні часописи кваліфікували Голодомор як умисне вбивство голодом за національною ознакою. Вони фіксували паралельні процеси русифікації, зокрема закриття українських шкіл на Кубані й Донбасі, переселення росіян в УСРР, а також наводили свідчення закордонних журналістів. Дисертантка дійшла висновку, що українська діаспора активно протидіяла замовчуванню Голодомору, організовуючи мітинги, поширюючи памфлети та звернення до урядів з вимогою не визнавати СРСР. На думку дослідниці, попри невдачі щодо впливу на міжнародну політику, інформаційна кампанія стимулювала зростання кількості публікацій та привертала увагу конгресменів США. Не зважаючи на те, що після 1934 р. кількість матеріалів зменшилася, тема залишалася актуальною, а нові спогади та документи регулярно друкувалися.

У підсумку констатуємо, що **висновки до розділів та загальні підсумки** повністю відповідають поставленій меті й завданням дослідження. Ефективне виконання окреслених завдань стало можливим завдяки вдало обраній методології та її грамотному застосуванню в процесі роботи.

Мета дисертації була загалом досягнута, що підтверджує її логічну цілісність і завершеність. Представлена робота є повноцінною науковою кваліфікаційною працею, яка відповідає вимогам до досліджень такого рівня.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Введені до наукового обігу джерела та теоретичні положення дисертаційного дослідження мають важливе значення для подальших наукових розвідок з історії Голодомору-геноциду, аналізу публікацій української діаспорної преси, історії світового українства та процесів формування сучасної моделі національної пам'яті. Одержані результати можуть бути використані в історичних дослідженнях, присвячених інформаційним стратегіям української діаспори, а також у міждисциплінарних проєктах, що стосуються проблеми геноциду та колективної пам'яті.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її матеріалів у навчальному процесі, зокрема у інтеграції в освітню компоненту «Історія української державності», що викладається для студентів бакалаврських програм. Крім того, результати дослідження мають практичне застосування у сфері музейної діяльності.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковано авторкою. Основні положення дисертації викладено в 14 наукових публікаціях, з яких стаття у науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 2 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, стаття у науковому виданні іншої держави, стаття в іншому виданні, 9 тез наукових доповідей.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею. При детальному розгляді дисертації порушень академічної доброчесності не виявлено. Авторка дотримується вимог щодо посилань на літературні джерела.

Висновки та пропозиції, що викликають певні сумніви, зауваження або вказують на окремі суперечності та можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту дисертації. В цілому, позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих здобувачкою результатів, слід відмітити ряд дискусійних положень і зауважень до змісту роботи:

1. Авторка робить акцент на пресі української діаспори у США та Канаді, адже у цих державах кількість українців найбільш чисельна (понад 1 млн у 1920–1945 рр.), відповідно саме там проводилася активна інформаційна кампанія. Але у дослідженні проаналізовано меншу кількість статей з діаспорних європейських газет, наприклад, Чехословаччини чи Польщі, тим самим штучно обмежуються «голоси» українців в Європі. Обрані хронологічні рамки не охоплюють весь масив статей в українській діаспорі, присвячених заявленій проблематиці. Постає перспектива подальшого дослідження у розширених хронологічних межах, наприклад, охопивши активізацію повідомлень у пресі діаспори на тлі двадцятих, тридцятих, п'ятдесятих роковин вшанування пам'яті жертв Голодомору за кордоном.

2. У дисертації побіжно констатуються, а тим паче аналізуються факти політичної заангажованості основного джерела – діаспорної преси. Варто було доповнити текст дослідження висновками щодо того, на основі яких критеріїв публікації діаспори науковиця вважає об'єктивними, чи політична позиція і відповідно, редакторська політика, емігрантських організацій (антикомуністичних, націоналістичних тощо) (не)впливала на зміст публікацій?

3. Рекомендовано для підсилення значення проблематики в історіографії більш чіткіше виписати актуальність через сучасну російсько-українську війну, зокрема наголосивши на таких аспектах: фіксація історичних паралелей та повторення імперської політики; боротьба з російською пропагандою та історичними фейками; формування

української національної пам'яті як чинник стійкості суспільства; міжнародна підтримка та дипломатичний вибір; попередження майбутніх злочинів.

4. У тексті дисертації мають місце окремі огріхи стилістичного та редакційного характеру.

Висловлені зауваження та побажання мають виключно рекомендаційний характер і жодним чином не знижують загальної позитивної оцінки проведеного дослідження. Вони зумовлені науковим інтересом до теми, її новизною та актуальністю, а також підтверджують творчий підхід авторки й прагнення розв'язати теоретично складні та практично значущі проблеми сучасної історичної науки.

Загальний висновок. На основі вивчення поданої роботи та вищевикладеного вважаємо, що дисертація на тему: «Опір селян колективізації та Голодомор в Україні у пресі української діаспори (1929–1934 рр.)» відповідає спеціальності 032 «Історія та археологія», а також вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка Городняк Яна Петрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки».

Рецензент професор кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор історичних наук, доцент Оксана СИЛКА